

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ա.

Ս. ԵՐՈՒՍԱԴՂԵՍԻ ՍՐՐՈՑ ԾԱԿՈՎՐԵԱՆՑ ԱԶԳԱՑԻՆ ՎԱՆՔԸ
ԵՒ ՆՈՐԱ ՆԵՐԿԱՑ ՎԻՃԱԿԸ .

Հարցեր գողջունեն իրաւաւէմի եւ
դժնութիւնն, որ սիրէր զնա :

Ս-Է-Ս. ՀԻՅ, 6.

Ժողովուրդ Հայոց.

Եթէ հարստութիւն, փառք եւ իշխանութիւն
ձեռք ձգելը դժուարին է, աւելի դժուարին է զայն
հաստատուել յարստութեւ պահելը . մանաւանդ երբ
այն ամբողջ Ազգին պատկանի . որ եւ նախանձօրդ
թշնամիներ ունենայ . եւ երբ ատանկ թշնամիք .
Ազգին մէջ ալ դանուին :

Մեր Ազգն ունեցած է իւր հարստութիւնը,
փառքը, իշխանութիւնը, կրօնական եւ ազգային
անկախութիւնը . սակայն թէ՛ արտաքին յայտնի
ու զաղանի թշնամիներու ձեռք, եւ թէ՛ աւելի
ներքին խռովայոյզ հակառակօրէններու նենդութեամբ
չէ՛ կարողացած հաստատուել յարստութեւ պահելը,
զորս այժմ կողքայ դառնապէս :

Մեծամեծ բարիքները վայելած ատեն յարգն ու
մեծութիւնը չէ՛ զխոցած . պահելու համար մի բիշ

ոյժ, աշխատութիւն, խելք ու խոհեմութիւն և մի քիչ ալ փող խնայած է. կրից, կամապաշտութեան, մասնաւոր նկատումներու, հանդստութեան և աղահոլութեան համար զոհած է Ազգին փառքն ու պատիւը, իշխանութիւնն ու հարստութիւնը. և այսօր աւերակաց վերայ սրտառուչ ողբիւր կը յօրինէ, պատճառ եղողները կանխէ. արտասուք կը թափէ. սին յոյսերով, սխալ և անխորհուրդ ճանապարհաւ, անօղուտ՝ մանաւանդ վնասակար ծախսերու մխոլութեամբ սուրակներ վերականգնել կաշխատի: Անցեալէն դեռ չէ խրատուած, որ տեսնէ թէ շուրջը կործանման վտանգի մէջ զոհուող ազգային հաստատութիւնք կան. չաշխատիր որ նախ դանոնք վտանգէ ազատէ, ապահովէ, ոյժ տայ, և ապա, եթէ հարկ չինի, աւերակներ կանգնելու ձեռնարկէ՝ խոհեմ և ուղիղ ճանապարհաւ. որպէս զի յետոյ երկուքն ի միասին ողբալու դժբաղդութիւնը չունենայ:

Եթէ մէկը ներկայն պահել չը կամի, ի՞նչ երաշխաւորութիւն ունի ապագայն պահելու. ներկայն ապագային երաշխաւորութիւնն է. պահենք արդէն ունեցածնիս, որ ունենալիքնիս ալ պահպանուի. խրատուինք անցեալէն և աւելի խոհեմ լինինք:

Ազգը կորսընցուց ամեն բան. միայն յանուն

կրօնի պահպանեց Ազգութիւնը: Պահպանելով Լեկեղեցոյ անկախութիւնը՝ աղատեց Ազգութիւնը կոյուստ սպառնացող թշնամութեանց ահազին հեղեղէն և հասուց մինչև մեր օրերը:

Ազգին նախնի փառաց հաւատարիմ աւանդապահն եղաւ Ազգային Լեկեղեցին, — Արօնը, որոյ ոյժն ու նեցուկն եղած են երկու նուիրական հաստատութիւնք. Ս. Լեւոնյանի և Ս. Արուստղէսի Առաքելական Աթոռները, յորա կեդրոնացած է կրօնի ազգային զրութեան անկախութեանը հետ նաև Ազգայնականը. Ազգին բարոյագործական հնութիւնը. նախնութիւնը, փառքլն ու ծոխութիւնը, պատիւն ու պարծանքը:

Հայ ազգին պարծանք այս երկու Ս. Աթոռներն ալ ներքին ու արտաքին թշնամաց մեծամեծ հարսածներուն զխնայեր են. շատ տառապանքներ կրեր են, կեանքի և ինչքի շատ զոհողութիւն արեր են, ամեն տեսակ հարուածոց պատահելի են և դեռ կը պատահին: Արդա հաւատարիմ աւանդապահները Ազգին հետ մեկտեղ փոխադարձ պարտաւորութեամբ կապուած, կործքերնին ու կեանքնին դէմ դրած՝ համակրանք, սիրով և զգուանօք անաղարտ պահած՝ այսչափ երկայն դարերու պատկառելի շրջաններէ անցընելով ներկայ Հայուն ողջ յանձնած են:

Ս. ԼՅՐՈՒՍԱՊԷՏԻ ԵՎ Ս. ԼՅՄԻԱԾՆԻ ԵՐԿՈՒ ԼՅԹՈՒ-
 ՆԻՐՆ ԵՆ ՀՆՈՒԹԵՆԷ ՄԵՐՈՎԱԾ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՆՇԱՆՆԵՐ,
 ՆԱԽՆԻ ՓԱՌԱԼՈՐ ԱՊՐԻԼԻՆՈՎ ՈՂՋ յԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ-
 ՆԻՐՈՒ ԼՅՍ ԵՐԿՈՒ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՔ ԵՆ, ՈՐՔ ԿԱՐՈՂ ԵՆ
 ՀԵՌԱԼՈՐ ԱՆՅԵԿԱՆՆԵՐ ՄԱՏՆԱՆԻՇ ԱՆԵԼՈՒ ԼՅՂՂԻՆ ԱՅՍ
 ԵՐԿՈՒ ԸՐԱՍԱԼԻՐ ԱՇՔԵՐՆ ԵՆ, ՈՐՔ ԿԱՐԵԿՅԱՐԱՐ ՀՍԿԱԾ
 ԵՆ ՄԻՆԸ ԳԱՐԴ ԼՅՂՂԻՆ ՎՐԱՅ ԵՎ ԿՐ ՀՍԿԵՆ ՄԻՇՈՒ,
 ՈՐՈՎ ՄԻՆ—Ս. ԼՅՄԻԱԾԻՆ, 1579 ՏԱՐԻ ԵՐԱՎՈՐ ԸՅՍ
 ՏԵՍԱԼ. ԻՍԿ ՄԻՍԸ—Ս. ԼՅՐՈՒՍԱՊԷՏԻ 1800 ՏԱՐԻ
 ԵՐԱՎՈՐ, ՈՐՔ ԵՆ ՆԵՐԿԱՅ ՈՒ ՏԱՊԱԿԱՅ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ
 ՆԵՅՈՒԼԻՆԵՐՆ ՈՒ ԵՆԱՐԱՆՆԵՐՆ ԵՆ. ԵՎ ՍԱԿԱՅՆ ԱՅՍՈՐ
 Ս. ԼՅՐՈՒՍԱՊԷՏԻ ՎԻՆԵՐ ՎՈՐԱՆԳԱԼՈՐ ՎԼԻՃԱԿԻ ՄԵՋ Է:
 ԼՅՈՒԹ ԶԵ՞ ՄԵՂ, ՈՐ ԱՅՍ ԹԻԼԵՐՈՒՆ ԱՌՋԻ ԱՊԱՏԿԱ-
 ՌԱՆՔ ԶՂՂԱՆՔ, ՀԱՂԱՐ ԱՌՈՒԹ ՈՒ ՆԱԽԱՏԻՆՔ ԶԵ՞
 ՀԱՅ ԱՆՈՒԱՆ, ՈՐ ԱՅՍ ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ, ԱՂՂԱՅԻՆ, ՀԻՆ
 ՈՒ ԿԱՐԵՐՈՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆՅ ԵՐԱՏՈՒԼՈՒԹՅԱՆ ՀԱ-
 ՄԱՐ ՄԻ ՎՈՐՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՆԷ, ԿԱՄ ՃԻՌՔՐ ԿԵԿԻԼՈՒ
 ԺԼԱՏՈՒԹՅԱՄԲ ՎԵՐԱԲԻՐԻ, ՄԱՆԱԼԱՆԴ ԱՅՆ ՆԵՂ ԵՎ
 ՎՈՐԱՆԳԱԼՈՐ ԱՊՐԱՊԱՅԻՆ ՄԵՋ, ԵՐՈՒՄ ԿՐ ՎԱՆՈՒԻ
 ԱՅՍՈՐ Ս. ԼՅՐՈՒՍԱՊԷՏԻ ԼՅԹՈՒՐ:

Ի՛ սԿՂՐԱՆԷ ԱՆՏԻ ՀԱՅ ԱՆՈՒՆՐ ՄԵՋ ՏԵՂԷՆ
 ՎԵՐԵՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԶԱՆԱԳՈՂ ՀԱՏ ԹՆԱՄԻՆԵՐ ՈՒՆԻ-
 ԳԱՆՔ. ՀԵՌԱԼՈՐ ՈՒ ՄԵՐՃԱՐ ՎԵՐԻԹԷ ԱՄԵՆ ԱՂՂ,
 ՀՈՒՐ, ՍՈՒՐ, ԱԼԵՐՄՈՒՆՔ, ՎԵՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԱՆԶԱՆՔ
 ԶԵՄՆԱՅ, ՈՐ ԶԵՐԻՆՆ ՄԵՐ ԱՂՂԻՆ ՎԼԻՃԱՆ. ԲԱՅՅ ՎԵՐՋԱՊԷՍ

խոստովանեցան, որ իբեհյ «ս-բ-բ» ԲԲաշան և Դ. Կարանյանները չէ յանձնադրան, Ազգաց մէջ ցրուելով կորսնցնեն և զեցին. շատ կորսուեցաւ, բայց չը հասաւ. գնացած տեղն հաստատուեցաւ և տարածուեցաւ: Վանի որ իւր ազգային եկեղեցւոյ անկախութիւնը պահեց և քանի որ Ա. Լըմիաճնի և Ա. Արուստակէմի հետ յաճախ ուխտագնացութեամբ և միշտ նուիրատուութեամբ յարաբերութիւն ունեցաւ, հոգին ու սիրտը, միտքն ու զգացմունքը կապուելով այդ երկու նուիրական ցանկալի սուրբ տեղերուն հետ, զիտակից մնաց իւր ազգային որոշ ինքն-Բեան և յիշուով կանգնած մնաց ազգային միութեան մէջ: — Չայս հանգիստ տեսնել չէին կազուղ թշնամիք:

Արեմն ի՞նչ անելու էր, ի՞նչ էր այս ազգին նեցուկն ու կապը:

— Արօնը, Ակեղեցւոյն անկախութիւնը, կրօնական հաստատութիւնը, իւր անտրատ դաւանութիւնը, Ակեղեցւոյ օրէնքներն ու պատուէրները. իւր ազգային պատմութիւնը և զինքը միացընող մէկ հատիկ լեզուն, զոր գարձիաւ պահած էր Ակեղեցին. դուրսը ի՞նչ տարաձայն բարբառներով ալ վարուէր, սակայն Ակեղեցւոյ մէջ կը հասկանար որ ինքը մէկ հատիկ լեզու ունի. այս լեզուն միութեամբը է-ր Դ-Բ-Է-Է կը ճանչնար:

Ասոնք էին Հայը միու թեան մէջ պահող կապերը: Սակայն թշնամին խորհեցաւ այս զօրու, թիւնները տկարացնել, այս յօդակապերը խորտակել:

Քրիստոնեայ ազգեր հանձարի և իմաստութեան ղէնքով յարձակեցան և կրօնական անտեղի պատերազմ յարուցին. բայց շնորհալիներ չը պակսեցան, որ միւսնոյն ղէնքերով և ճշմարտութեան վահանի օգնութեամբ նոցա դիմակալող շահատակներ դարձան: Հայն, այո՛, կրօնական այս աղետալի պատերազմին ալ կուրծք տուաւ, դիմացաւ. իւր եկեղեցւոյ նախնական պարզութիւնն ու սրբութիւնը պաշտպանելով՝ պահեց նորա՝ աղաաութիւնը և զերու թեան չը մատնեց. յանդուգն խնդիրներէն երկիւղածութեամբ հեռացաւ, թշնամոյն ճշմարտութեամբ պատասխանեց, քրիստոնէական ներողամտութեամբ և սիրով համբերեց, ոչ մինը և ոչ միւսը չանարգեց, դժոխքի և կորստեան չը մատնեց, և այսպէս ճշմարիտ քրիստոնէի նշանը միշտ իւր վերայ պահեց: Թշնամիք ասով պատկառելու տեղ՝ աւելի զայրացան և հաղար ու մէկ հնարներ դործադրեցին ...:

Վերջին թշնամին (երանի՜ թէ վերջին լինէր) աւելի զօրութեամբ յարձակեցաւ, աւելի յանդուգն և խորամանկ գտնուեցաւ: Արօնի մէջ հասարակաց հաւատքը անույանող, զարգայնող, կրթող, զօ-

րացնող, և հաստատող ինչ որ գտաւ, կործանեց ջնջեց, ծաղրածուծեամբ, անարգելով և հայհոյանօք. նուիրակն սրբութեանց պատկանօքը վերցուց, սրբավայրերը, վանքերը, եկեղեցիները և եկեղեցականները արհամարհեց ու անպատուեց: սառեցնելու և աչքէ ձգելու համար ամեն հնարք գործածեց. պատշաճն ու անպատշաճը խօսեցաւ. սուտ, իրաւամիաստանութիւններ և զրպատութիւնք չը մնաց դուրս թափեց: Հակառակ աստուածային պատուիրանաց անօգուտ քարոզեցնուէր, ընծայ, տուրք, ուխտ և ուխտաւորութիւն, որք հաւատոյնչաններ և պտուղներ էին, զորս Աստուած ինքնին պահանջած է և ժողովուրդն Ակեղեցւոյ և անդամներն միմեանց հետ կը կապէին և ամբողջութիւնը միութեան մէջ կը պահէին:

Այս վերջին թշնամին հաղար խորամանկութեամբ Աստուծոյ խօսքն ու պատուէրները ծռելով՝ ամեն մարդու կամքն ու կիրքը շոյելով ըստ հաճոյս քարոզեց. տարածեց այս ասպականութիւնը ժողովուրդեան բովանդակ մասերուն մէջ և, մոլորեցուց. ազգին մէջէն ալ, դժբաղդաբար, օգնութիւն գտաւ. վասն զի քանի մի կամեցաւ և անարժան հայ դաւակներ դնուեցան, որք աւելի եռանդուն սիրով աշխատեցան յօգուտ նոցա:

Միամիտ ժողովուրդը, յանուն օգտի՝ հայերէն խօսող, հայերէն քարոզողներ, նիւթական օգնու-

Թիւններ խոստացող մարդիկ տեսաւ, „որք փոփոխամիտները խաբելու համար օրհնութեամբ և քաղցրարանութեամբ կը մօտենան“, զանոնք բարեկամ կարծեց. իւր բուն բարեկամները Թշնամի համարեց ()տարէն վարձուած այդ կեղծաւորներուն մօտիկ անելով՝ ուրացաւ իւր ծնող մայրը — իւր անարատ եկեղեցին. չը կեցաւ իւր կոչման մէջ. իւր ամեն սեպհականութիւնները մոռացաւ. Ս. Աջմիածինն ալ Ս. Արուստղէմն ալ ուրացաւ, որ այսքան երկար դարեր իւր դոյութեան հաւատարիմ պահապանն ու պաշտպանն եղած էին. որք իրեն անուան և օգտին համար ջանք ու ճիգ, ոյժ և կեանք խնայած չէին: Այժմ այս խորամանկ Թշնամիք գործը բերին հասուցին այն տեղ, որ կաշխատին պատմութիւնն ալ ունայնացնել. ցաւալի է որ Ազգին մէջէն յանուն գիտութեան պաշտպան ու ձայնակիցներ ալ կը գտնեն. վերջին նկրդին ալ խորտակելու ժամանակն հասած կը տեսնեն և ահա եկեղեցւոյ լեզուն ալ փոխել տալու կաշխատին, և խեղճ միամիտներն ալ ձայնակից կը լինին չը զխանալով, որ ագով ինչե՛ր պիտի կորսնցնեն:

Սե՛ծ խնաստութիւն պէտք է այս խորամանկութիւնը ճանչնալու և անկէ՛զգուշանալու համար, որպէս զի վերջը ազգին մեծ կորուստին վերայ

ողրալու չը դատապարտուիմք . այնչափ անմիտ չը լինիմք որ ձեռքերնիս եղած բարիքը կորսնցնելէ վերջը՝ նորա յարդը ճանչնամք ու կոյր բուերու պէս տխուր աւերակաց վերայ նստելով՝ տղայի պէս լաց լինիմք :

Այս թշնամեաց նենգութեամբն է ահա, Հայոց ազնիւ ժողովուրդ, որ դու շատ բարի զգացումներէ սառելով, շաա լազգային յատկանիշերդ կորսընցնելով՝ մեծամեծ հաստատուն բարիքներէ զրկուեցար . շատ սեպհականութիւններ կորսնցուցիր և դեռ կորսնցնելու վրայ ես ... —

Ահանջ ունեցողը՝ թող լսէ,
Ախաբ ունեցողը՝ թող խորհի :